

СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ У 1965 – 1985 РОКАХ

Шимко Олена Володимирівна

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-політичних наук,

Донбаська державна машинобудівна академія, Краматорськ

E-mail: shimkoelena2016@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4329-2053>

Researcher ID: AAX-8283-2021

У статті розглядається організація системи оплати праці робітників сільського господарства Донецької та Луганської областей у середині 1960 - середині 1980-х років. Основну роль у прибутках радянських людей відіграла заробітна платня. Вона була головним важелем матеріального стимулювання населення до роботи. Її зміни прямо впливали на добробут мешканців регіону, бо саме заробітна плата була головним джерелом існування населення Донбасу. Головним складником зарплатні була тарифна ставка. Влада систематично переглядала систему ставок та посадових окладів, вважаючи, що це допоможе досягти головної мети – забезпечення оптимальної долі тарифної частини в оплаті праці. Пошук найбільш раціональних шляхів створення ефективної системи матеріальної винагороди робітників у 1960 – 80-х роках тривав досить активно. Загалом у країні заробітну плату регулювала в основному держава, ринкові механізми в цьому процесі задіяні не були. Велику увагу приділено законодавчому обґрунтуванню формування та змін у системі оплати їх праці. Зокрема простежуються відповідні постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та УРСР, рішення Пленумів ЦК, місцевих органів влади тощо. На підставі зазначених вище документів аналізується рівень посадових окладів сільськогосподарських працівників, порядок нарахування різних видів доплат та премій, їх відмінності по досліджуваних роках та основних посадах. Майже весь досліджуваний період відбувається невпинний пошук оптимізації оплати праці на селі, проте цей пошук майже ніяк не відбився на суттєвому покращенні рівня життя селян. Також розглядаються різні форми розподілу заробітної плати, аналізуються та порівнюються посадові оклади керівного складу та спеціалістів сільського господарства. Досліджується аспект існування присадибних ділянок як засобу додаткового прибутку. Автор дає узагальнюючу характеристику змін у системі оплати праці сільських робітників протягом 1965 – 1985-х років, простеживши її за архівними матеріалами. Основна увага приділяється недолікам у системі оплати праці у сільському господарстві, розкривається несправедливий розподіл грошових видатків на фонд оплати праці.

Ключові слова: заробітна платня, Донецька область, Луганська область, сільське господарство, оптимізація, посадовий оклад.

Постановка проблеми. У здійсненні соціально-економічної політики радянської влади велике значення мала її діяльність у сфері покращення системи оплати праці робітників сільського господарства. Комуністична партія проводила роботу з ліквідації відставання села в усіх сферах життя, зокрема й у сфері оплати праці.

У 1965 – 1985-х роках були проведені деякі заходи з удосконалення оплати праці колгоспного селянства на основі підйому економіки колективних господарств. Влада почала розуміти, що подальше вдосконалення економічних умов роботи колгоспів, системи морального та матеріального стимулювання сільських працівників стане важливим чинником зростання ефективності суспільного виробництва. Взагалі розподіл за працею в колгоспному виробничому секторі довгий час здійснювався у формах, які істотно відрізнялися від заробітної платні. Так, у колгоспах країни довгий час існував такий різновид трудодня, при якому було відсутнє авансування колгоспників за виконану роботу. Оплата мала форму безпосереднього поділу частини прибутку, який залишався в кінці року після всіх вирахувань на суспільні потреби. Але поступово форми розподілу за працею, які застосовувалися в колгоспному секторі,

все більше наближувалися до заробітної платні робітників та службовців [Майер, 1977, с. 210–211].

Аналіз досліджень і публікацій: Тема системи оплати праці робітників сільського господарства Донецької та Луганської областей у середині 1960 – в середині 1980-х років є мало вивченою. За часів СРСР цій проблемі майже не приділялося уваги. У цей період виділяється праця «Ukraine After Shelest», видана у 1983 р. у Канаді, в якій питання оплати праці розглядається поверхнево, без деталізації. Також деякі відомості можна знайти у працях В. А. Бодирева та Л. Д. Вітрук., І. Волкова., І. Русинова., В. Г. Галюк, В. Ф. Майер Серед публікацій періоду незалежності, слід виділити дослідників Г. Г. Кривчик та С. С. Падалка, І. Ф. Курас. Джерельну базу дослідження представляють радянські збірники різних законодавчих актів – «Довідник партійного працівника», «Комуністична партія в резолюціях та з'їздах». Також у нагоді стали матеріали Донецького обласного статистичного управління та Державного архіву Донецької області (далі – ДАДО) та Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО).

Мета. Метою дослідження є аналіз фонду заробітної плати сільськогосподарських колгоспників

Донецької та Луганської областей у 1965 – 1985-х роках, простеження політики центральної, республіканської та місцевої влади щодо керування процесом збільшення або зменшення посадових окладів, надбавок та премій різних категорій працівників сільського господарства.

Завдання. Простежити зміни у розмірах заробітної плати сільськогосподарських робітників за період 1965 – 85-х років, з'ясувати роль уряду та комуністичної партії у керуванні змінами у заробітній платі працівників села, проаналізувати позитивні та негативні зміни у добробуті селян протягом досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. У 1962 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову про запровадження внутрішньогосподарського розрахунку в колгоспах, де, зокрема, керівникам господарств пропонувалося активніше запроваджувати гарантовану грошову оплату праці без нарахування трудовнів. У фонд гарантованої оплати рекомендувалося відраховувати 45-50% грошових надходжень, 15-50% валового збору зерна й у цих же розмірах – валового збору картоплі та грубих кормів. У результаті на початку 1966 р. гарантована грошова заробітна платня видавалася в 55% від загальної кількості колгоспів України [Кривчик, 2002, с. 68]. У досліджуваній період сукупний середньодушовий прибуток селян був на 30% нижчий, ніж у робітників і службовців. Прибутки колгоспників переважно формувалися з надходжень із громадського та індивідуального господарств. У 1965 р. їх частки становили відповідно 40% і 36%, причому ця різниця скорочувалася на користь індивідуального господарства [Падалка, 2002, с. 86]. Щоб не було конфлікту інтересів, низько кваліфіковану та висококваліфіковану роботу на селі почали оплачувати однаково, тобто вдалися до відомої зрівнялівки. Але така система не стимулювала продуктивність праці, тому ефективність сільськогосподарського виробництва падала з кожним роком.

Проаналізувавши становище в сільському господарстві, березневий (1965 р.) пленум ЦК КПРС зробив висновок, що однією з основних причин відставання аграрного сектору країни була недооцінка економічних законів розвитку соціалістичного виробництва, принципів матеріальної зацікавленості колгоспників та робітників радгоспів у підйомі суспільного виробництва [Галюк, 1983, с. 90]. Пряма грошова оплата праці дозволяла гарантувати розмір плати за виконану роботу або отриману продукцію та регулярно видавати її колгоспникам. Тому, розвиваючи висновки березневого (1965 р.) пленуму, ХХІІІ з'їзд КПРС вказав на необхідність «ввести поступово щомісячну гарантовану оплату праці колгоспників відповідно до рівня заробітної платні робітників радгоспів у відповідних видах робіт та нормах праці» [Галюк, 1983, с. 91].

16 травня 1966 р. було прийнято постанову ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про підвищення матеріальної зацікавленості колгоспників у розвитку суспільного виробництва», згідно з якою з 1 червня 1966 р. вводилася гарантована оплата праці колгоспників (грошима та натурою), виходячи з тарифних ставок відповідних категорій працівників

радгоспів. Також колгоспам рекомендувалося забезпечувати оплату за кінцевий результат праці колгоспників та робити розрахунки з колгоспниками не рідше одного разу на місяць [Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 – 1986), 1986, с. 90–92].

Після прийняття цієї постанови в колгоспах почали існувати дві частини фонду оплати праці. Перша – це фонд гарантованої платні. З неї оплачувалася праця колгоспників за виконану роботу або відпрацьований час. Друга частина фонду оплати праці в колгоспах була призначена для розрахунків із колгоспниками за результати виробництва. У тих колгоспах, де прибутки розподілялися за трудовнями, встановлювалася гарантована видача грошей на трудовдень у розмірі, який відповідав ставці робітника першого розряду на аналогічних роботах у радгоспах [Майер, 1977, с. 211–212]. З цього часу в структурі заробітної платні постійно зменшувалася частина натуральних виплат. У 1980 р. вона становила вже 4%, а в 1983 – 0,7% від усієї оплати, яка була нарахована колгоспникам [Кривчик, 2002, с. 69]. Але перехід на нову систему оплати відбувався без серйозної підготовки. Не було проведено навчання кадрів бухгалтерів та обліковців, у штатах колгоспів не було економістів. У переважній більшості господарств колгоспники отримували платню за обсяг виконаної роботи без урахування зв'язку з кінцевим результатом.

У 1970-х роках продовжилися пошуки найбільш оптимальної системи організації та оплати праці, упорядкування грошової винагороди сільськогосподарських працівників. У 1970 р. з метою вдосконалення системи оплати праці робітників та підвищення зацікавленості їх у зростанні виробництва було прийнято постанову, яка регламентувала зарплатню та премії робітників, які працювали в ланках та бригадах [Справочник партийного работника, Вып. 11, с. 142–145]. А в 1972 р. були підвищені ставки трактористам, введені надбавки до основного заробітку, збільшено оплачувану відпустку за безперервний стаж роботи за спеціальністю в одному господарстві. Взагалі додаткова та підрядно-преміальна форми оплати праці широко використовувалися для стимулювання зацікавленості колгоспників у результатах праці ланки, бригади. Для підвищення матеріальної зацікавленості керівників та спеціалістів господарств поряд з гарантованою оплатою їх праці вводилося преміювання залежно від валового прибутку, отриманого кожним учасником, а також господарством у цілому [Витрук, 1986, с. 29].

У липні 1970 р. на пленумі ЦК КПУ було прийнято рекомендації до Республіканської Ради колгоспів про запровадження так званої акордно-преміальної системи. За цією досить громіздкою системою заробітна платня складалася з почасового авансування й оплати за кінцеву продукцію на основі розцінок залежно від планового виходу продукції. Питома вага оплати за кінцеву продукцію в річному заробітку механізатора становила 4–20%, тобто була невисокою й не відігравала вирішальної ролі [Кривчик, 2002, с. 69]. Відтак суттєвих результатів зазначена система не дала. Важливим було те, що в колгоспах та

радгоспах конкретні законодавчі рішення з оплати праці мали свої особливості: її розміри були неоднакові. Вони залежали від економічного становища господарства. У слабких колгоспах частіше застосовувалися низькі тарифні ставки зарплатні, у сильніших – високі, що істотно впливало на кінцевий розмір заробітку [Волков, Русинов, 1985, с. 20].

Влада вживала заходів з удосконалення оплати праці в напрямку посилення її залежності від внеску кожного працівника та колективу в цілому в підвищення ефективності виробництва. Саме тому вагоме значення мали установки двадцять шостого з'їзду партії, а також затверджена на травневому (1982 р.) пленумі ЦК постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо покращення матеріальної зацікавленості працівників сільського господарства у збільшенні виробництва продукції та підвищенні її якості» [Волков, Русинов, 1985, с. 20]. Прийняття цих рішень сприяло тому, що при оплаті праці почали більше враховуватися кінцеві результати господарської діяльності, перш за все, завдяки застосуванню бригадного підряду та акордно-преміальної системи оплати праці, що сприяло зростанню ініціативності та майстерності працівників, дещо підвищило ефективність сільськогосподарського виробництва.

На тому ж травневому пленумі 1982 р. була прийнята «Продовольча програма СРСР на період до 1990 року», у якій мова йшла про необхідність створити на переробних підприємствах агропромислових об'єднань фонд матеріального стимулювання працівників колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств та організацій за збільшення обсягів поставок ними продукції та підвищення її якості. В одинадцятій п'ятирічці була введена надбавка за безперервний стаж роботи в одному господарстві для працівників, зайнятих у тваринництві, та встановлені для них додаткові відпустки [Справочник партийного работника, Вып. 23, с. 47].

Деякі іноземні спостерігачі зазначали, що без допомоги центральної влади колгоспи були не в змозі

раціонально розподілити платню та премії. Проблемою було співвіднести грошову винагороду із кінцевим результатом праці як окремих колгоспників, так і господарства в цілому. Так, наприклад трактористам платили за кількість зораних гектарів землі, а не фактичного врожаю з цієї землі [Ukraine After Shelest, 1983, p. 85].

В оплаті праці колгоспників існували достатньо вагомі розбіжності залежно від групи, до якої належало сільськогосподарське підприємство. Усього їх нараховувалося десять. У Додатку 1 [Таблицю складено автором за даними: ДАДО, ф. 326, оп. 15, спр. 150, арк. 15–16] продемонстрована різниця в оплаті праці керівних працівників та спеціалістів радгоспів та інших підприємств сільського господарства різних груп, які були введені в дію з 1 квітня 1965 р. Різниця в окладах працівників на однакових посадах різних груп сільськогосподарських підприємств була досить значною. Так, директор підприємства, яке належало до першої групи, одержував на 114% більше, ніж директор підприємства десятої групи; старший агроном, зоотехнік та ветлікар – наполовину, інші спеціалісти – на 40%, а головний бухгалтер – на 80% більше. Тільки старші техніки та техніки всіх спеціальностей отримували однакову зарплатню, незалежно від групи, до якої належало підприємство. Представників деяких спеціальностей взагалі не було в штатному розкладі сільськогосподарських підприємств нижчих груп. Так, наприклад, головний агроном, головний інженер та головний зоотехнік не були передбачені штатним розкладом у підприємствах дев'ятої та десятої груп; а їхня зарплатня в останній групі, де вони працювали – восьмій – була на 92,3% нижчою за плату в першій групі. Головний економіст працював лише в перших чотирьох групах сільськогосподарських підприємств, наступні обходилися без нього. Різниця між першою та останньою групою підприємств у зарплаті головного бухгалтера була також суттєвою – майже на половину.

Додаток 1

Посадові оклади керівних працівників та спеціалістів сільського господарства у 1965 р. (крб.)

Посади	Місячні оклади по групах сільськогосподарських підприємств									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Директор	270-300	250-270	210-250	200	190	180	170	160	150	140
2. Головні: агроном, інженер, зоотехнік	230-250	200-230	180-200	170	160	150	140	130	-	-
3. Головний економіст	230-250	200-230	180-200	170	-	-	-	-	-	-
4. Старші - агроном, зоотехнік, ветлікар	160-180	160-180	160-180	150	140	130	120	120	120	120
5. Зав. рем. майстерні, ст. зоотехнік, економіст та інші спеціалісти	120-140	120-140	120-140	120	120	110	110	110	100	100
6. Головний бухгалтер	170-180	160-170	150-160	140	130	120	120	110	100	100
7. Старший технік	70-80	70-80	70-80	70-80	70-80	70-80	70-80	70-80	70-80	70-80
8. Техніки всіх спеціальностей	60-70	60-70	60-70	60-70	60-70	60-70	60-70	60-70	60-70	60-70

На фоні матеріальної незабезпеченості основної маси селян адміністративний апарат господарств

почував себе надто вільно. У 1965 – 1967 рр. на його утримання щорічно витрачалося в середньому по всій

Україні 488 млн. крб., що становило 12,6% усього фонду оплати праці. Не завжди раціонально господарства використовували і свої спеціальні фонди, що утворювалися для внутрішніх потреб. Наприклад, у 1968 р. колгоспи Луганщини витратили 32,4 тис. крб. на оплату кіносеансів, вистав і концертів [Падалка, 2002, с. 92]. З часом кількість управлінського персоналу в колгоспах та радгоспах тільки збільшувалася. Так, на 100 сільськогосподарських робітників Луганщини в 1980 р. приходилося в середньому 68 керівних працівників та спеціалістів, а в 1984 р. їхня кількість збільшилася до 77, тобто підвищилася на 13,2%. Майже у всіх колгоспах були позаштатні робітники та посади, не передбачені штатними нормативами, перевищувалися посадові оклади [ЦДАВО: ф. 2, оп. 14, спр. 8335, арк. 121].

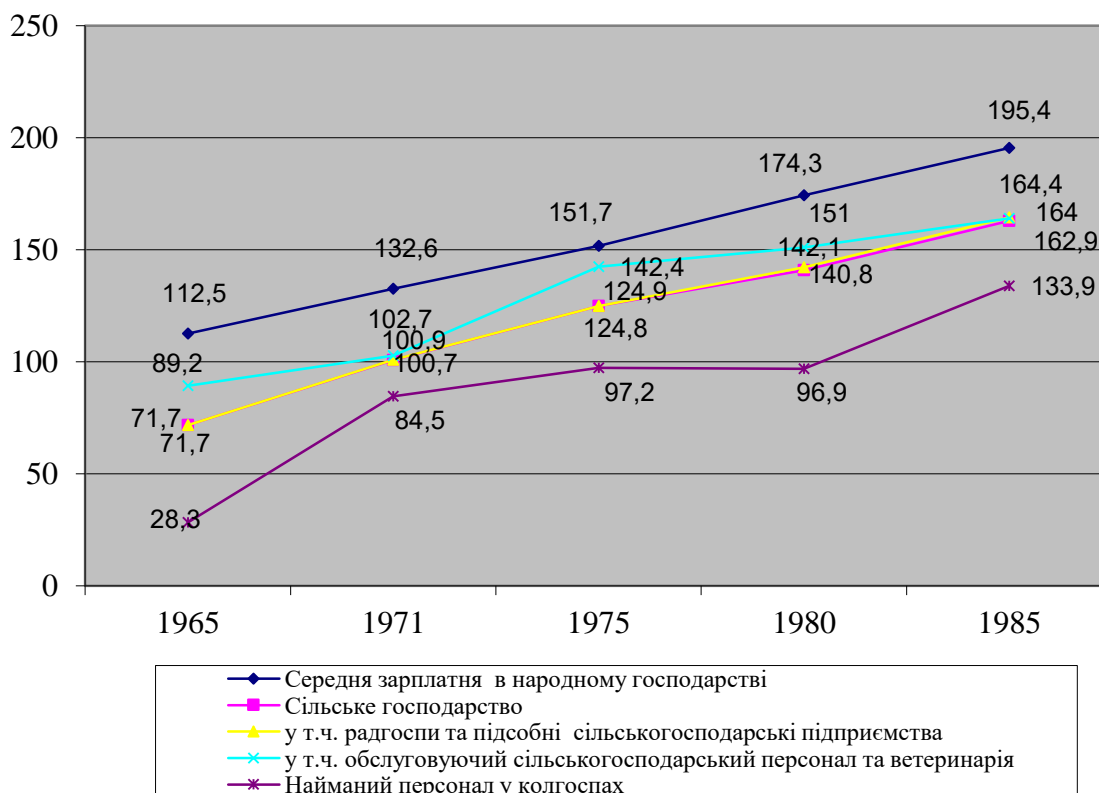
Загалом кількість господарств з низьким рівнем оплати праці значно скоротилася. Так, наприклад, у 1966 р. у Ворошиловградській області в 34,3% колгоспів працівники отримували щодня 3 крб., а в 1969 р. їхня кількість скоротилася до 4,3%, проте кількість господарств з оплатою від 3,51 до 4 крб. збільшилась майже вдвічі. Значно зросла питома вага

додаткової оплати [Галюк., 1983, с. 94]. Про підвищення заробітків колгоспників говорить той факт, що в 1960 р. видача на один трудовдень дорівнювала 1,40 крб., а в 1970 р. вона піднялася до 3,85 крб., тобто виросла в 2,7 разів. За той же період середньомісячна зарплатня промислового працівника збільшилася в 1,45 разів [Бодырев, 1972, с. 76]. Але не слід забувати, що таке зростання починалося не з однакових показників, а за значного відставання прибутків колгоспників від промислових робітників.

Незважаючи на всі заходи, у середині 1980-х років робота в колгоспі була не вигідною, оскільки на своїй присадибній ділянці селянин міг заробити вдвічі більше. Сільське господарство вступило в смугу глибокої кризи. Головна причина цієї кризи полягала в неефективності, нежиттєздатності системи господарювання, яка нав'язувалася селу владою [Політична історія України: ХХ століття, 2003, с. 219].

Середня заробітна платня, яка нараховувалася різним категоріям працівників, зайнятим у сільському господарстві Донеччини, графічно представлена у діаграмі 1 [Таблицы динамических рядов основных показателей по статистике труда, с. 100–101].

Діаграма 1
Динаміка змін середньої заробітної платні працівників сільського господарства Донецької області в 1965 – 1985 рр. (крб.)

Наведені дані свідчать, що рівень оплати праці працівників різних категорій, зайнятих у сільському господарстві, істотно відрізнявся. Але привертає увагу той факт, що в усіх галузях сільського господарства зарплатня за розглянуті двадцять років зросла значно більше, ніж у цілому в народному господарстві. Так, загалом на селі вона зросла на 127%, у радгоспах – на 129,2%, в обслуговуючого персоналу та ветеринарів –

на 83,8%, а в найманого персоналу – на 373%. У народному господарстві цей показник склав лише 73,7%. У сільському господарстві Донецької області працівники отримували протягом 1965 – 1985-х років майже на 30% меншу зарплатню, ніж трудящі в інших галузях народного господарства. Хоча зростання за двадцять років було значне – 127%. Відповідно до цього зростала й пропорція їх зарплатні до оплати

праці в народному господарстві. Так, у 1965 р. на селі отримували лише 63,7% від середньогосподарського заробітку, а в 1980 р. – 81%. У 1985 р. селянам не вистачило 16,7%, щоб наздогнати працівників народного господарства. Отже, що попри всі зусилля влади, заробітна платня працівників сільського господарства залишалася значно нижчою, ніж у народному господарстві.

Найбільш високооплачуваною категорією сільськогосподарських працівників Донеччини були ветеринари та обслуговуючий персонал. Протягом двадцяти зазначених років вони одержували всього на 15,8% меншу від середньої в народному господарстві зарплатню. На другому місці за рівнем заробітку були працівники радгоспів. У середньому протягом 1965 – 1985-х років вони отримували на 22,5% менше, ніж працівники всіх галузей економіки. Причому, на відміну від попередньої групи сільськогосподарських працівників, зарплатня яких то зростала, то знижувалася, у працівників радгоспів протягом усього періоду спостерігалось планомірне й постійне зростання платні. Найбільше зростання спостерігалось протягом 1970-х років, а надалі темпи значно вповільнились. Найманий персонал у колгоспах був найменш оплачуваною категорією працівників.

Влада бачила це і намагалася виправити його становище. Саме тому за двадцять розглянутих років їхня заробітна платня зросла майже вп'ятеро, але все одно залишалася найнижчою в сільському господарстві, і у 1985 р. вона становила лише 68,5% від платні, яку одержували працівники народного господарства. Це був безумовний прогрес, якщо пам'ятати, що в 1965 р. найманий персонал отримував лише чверть від середньої платні. Протягом 1970-х спостерігалось планомірне зростання їх зарплатні, а от на початку 1980-х років стався незначний спад. Загалом же найманий персонал у сільськогосподарських підприємствах отримував протягом 1965 – 1985-х років трохи більше половини від того, що платили працівникам у народному господарстві, і суттєво змінити це становище влада так і не змогла, хоча й не дуже цього прагнула, оскільки практика

підвищення їх платні була надзвичайно непослідовною.

Висновки. Як ми побачили з наведених даних, зарплатня в сільській місцевості Донбасу протягом 1965 – 1985-х років залишалася незмінно нижчою, ніж платня, яку отримували працівники в народному господарстві. Влада розглядала село як сировинний додаток до міста, джерело постачання продуктів харчування та резерв для поповнення робітничого класу. Селяни вважалися відсталою, сповненою дрібновласницьких інтересів, частиною радянського суспільства, зростанню добробуту якого не слід приділяти великої уваги. Влада проводила свідому політику мінімізації прибутків мешканців села. Навіть істотне зростання заробітної плати не змогло наблизити їх до тієї грошової винагороди, яку отримували працівники інших галузей економіки. Найбільш високооплачуваною категорією працівників села були ветеринари та обслуговуючий персонал, друге місце посідали трудівники радгоспів. Найнижчі прибутки мали наймані робітники, особливо у відсталих господарствах. Звичайно, прагнення підвищити ефективність сільського господарства, змусило владу вжити низку заходів для покращення ситуації на селі. Було прийнято низку постанов з метою покращення добробуту селян, збільшення їх заробітку, зріс обсяг капіталовкладень у галузь. Але селяни не були господарями на своїй землі, тому й ставилися до неї та до своєї праці відповідно. Унаслідок прийнятих владою заходів оплата праці сільськогосподарських працівників суттєво зросла, але все одно була нижчою за середню зарплатню робітників та службовців у інших галузях народного господарства.

Запропонована стаття є однією в ланці досліджень соціальної політики радянської держави у середині 1960 - середині 1980-х років у Донецькій та Луганській областях. Поза межами публікації ще залишилися неопрацьовані джерела та дослідження, які допоможуть у майбутньому заповнити наявні білі плями вказаної теми.

Список використаних джерел

- Ukraine After Shelest*, 1983. / Ed. by V. Krawchenko. Canadian Institute of Ukrainian Studies; University of Alberta, Edmonton, 119 p.
- Бодырев, В., А., 1972 *Борьба КПСС за повышение благосостояния народа*. М.: Политиздат. 136 с.
- Витрук, Л., Д., 1986. *Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся УССР*, К.: Наук. Думка, 183 с.
- Волков, И., Русинов, И., 1985. *Формирование агропромышленного комплекса и социальные изменения в деревне. История СССР*, М. № 6.
- Галюк, В., Г., 1983. *О мероприятиях партии и правительства по дальнейшему совершенствованию оплаты труда в колхозах (1966 – 1970 гг.)*. *Научные труды по истории КПРС. Вып. 127. Руководство КПСС укреплением союза рабочего класса, крестьянства и интеллигенции в условиях развитого социализма (из опыта Компартии Украины)*, К.: Вища школа.
- Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 - 1986). 9-е изд., перераб. и справ. Т. 11-14. *Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС*, М.: Политиздат, 1986. Т. 11. 1966–1970.
- Кривчик, Г., Г., 2002. *Українське село під владою номенклатури (60 – 80-ті роки ХХ ст.)*, Дніпропетровськ.: Вид-во Дніпроп. унів., 192 с.
- Майер, В., Ф., 1977. *Уровень жизни населения СССР*, М.: Мысль, 263 с.
- Падалка, С., С., 2002. *Українське село в контексті політики тоталітарної держави (60 – 80-ті роки ХХ ст.)*, К.: Укр. Центр духовної культури, 160 с.
- Політична історія України: ХХ століття*. У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. К.: Генеза, 2002-2003. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002) / О. М. Майборода, Ю. І. Шаповал, О. В. Гарань та ін. 2003, 696 с.
- Справочник партийного работника*. Вып.6-25, М.: Политиздат, 1966 – 85. Вып. 11.
- Справочник партийного работника*. Вып.6-25, М.: Политиздат, 1966 – 85. Вып. 23.
- Таблицы динамических рядов основных показателей по статистике труда. *Материалы Донецкого областного статистического управления*. Т. 1, Донецк, 200 с.

Державний архів Донецької області, ф. 326, оп. 15, spr. 150, на арк. 15–16.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 2, оп. 14, spr. 8335.

References

Bodyrev, V., A., 1972. *Bor'ba KPSS za povyshenie blagosostoyaniya naroda* [The struggle of the CPSU to improve the well-being of the people], M.: Politizdat, 136 s. (in Russian).

Derzhavnyi arkhiv Donetskoi oblasti, f. 326, op. 15, spr. 150, ark. 15–16. (in Ukrainian).

Galyuk, V., G., 1983. O meropriyatiyah partii i pravitel'stva po dal'nejshemu sovershenstvovaniyu oplaty truda v kolhozah (1966 – 1970 gg.) [On the measures taken by the party and government to further improve wages in collective farms (1966 – 1970)], *Nauchnye trudy po istorii KPRS. Vyp. 127. Rukovodstvo KPSS ukrepleniem soyuza rabocheho klassa, krest'yanstva i intelligencii v usloviyah razvitoogo socializma (iz opyta Kompartii Ukrainy)*, K.: Vishcha shkola. (in Russian).

Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuza v rezolyuciyah i resheniyah s'ezdov, konferencij i plenumov CK (1898 – 1986). 9-e izd., pererab. i sprav. T. 11-14. In-t marksizma-leninizma pri CK KPSS. M.: Politizdat, 1986, T. 11, 1966 – 1970. (in Russian).

Kryv'chyk, G., G., 2002. *Ukrayins'ke selo pid vladoyu nomenklatury` (60 – 80-ti roky` XX st.)* [Ukrainian village under the rule of the nomenklatura (60 – 80 years of the XX century)], D.: Vy'd-vo Dniprop. Univ, 192 s. (in Ukrainian).

Majer, V., F., 1977. *Uroven' zhizni naseleniya SSSR* [The standard of living of the population of the USSR], M.: Mysl', 263 s. (in Russian).

Padalka, S., S., 2002. *Ukrayins'ke selo v konteksti polity'ky` totalitarnoyi derzhavy` (60 – 80-ti roky` XX st.)* [Ukrainian village in the context of the policy of the totalitarian state (60 – 80s of the XX century)], K.: Ukr. Centr duxovnoyi kul'tury`, 160 s. (in Ukrainian).

Polity'chna istoriya Ukrainy`: XX stolittya [Political history of Ukraine: XX century], U 6 t. / Redkol.: I. F. Kuras (golova) ta in., K.: G'eneza, 2002 – 2003. T. 6: Vid totalitarny'zmu do demokratsiyi (1945 – 2002) / O. M. Majboroda, Yu. I. Shapoval, O. V. Garan` ta in. 2003, 696 s. (in Ukrainian).

Spravochnik partiynogo robotnika. Vyp. 6-25, M.: Politizdat, 1966 – 85, Vyp. 11. (in Russian).

Spravochnik partiynogo robotnika. Vyp. 6-25, M.: Politizdat, 1966 – 85, Vyp. 23. (in Russian).

Tablicy dinamicheskikh ryadov osnovnykh pokazatelej po statistike truda. *Materialy Doneckogo oblastnogo statisticheskogo upravleniya*. T. 1, Doneck, 200 s. (in Russian).

Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy: F. 2, op. 14, spr. 8335. (in Ukrainian).

Ukraine After Shelest. 1983. / Ed. by B. Krawchenko. Canadian Institute of Ukrainian Studies; University of Alberta. Edmonton, 1983, 119 p.

Vitruk, L., D., 1986. *Uluchshenie social'nobytovykh uslovij zhizni trudyashchihsya USSR* [Improving the social and living conditions of the working people of the Ukrainian SSR], K.: Nauk. dumka. 183 s. (in Russian).

Volkov, I., Rusinov, I., 1985. *Formirovanie agropromyshlennogo kompleksa i social'nye izmeneniya v derevne. Istoriya SSSR* [Formation of the agro-industrial complex and social changes in the countryside], M., № 6. (in Russian).

SUMMARY

PAYMENT SYSTEM OF AGRICULTURAL WORKERS OF DONETSK AND LUHANSK REGIONS IN 1965 – 1985

Olena Shimko

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Philosophy and Socio-Political Sciences of the Donbas State Machine-Building Academy, Kramatorsk

The article considers the organization of the system of remuneration of agricultural workers in Donetsk and Luhansk regions in the mid-1960s and mid-1980s. The main role in the income of the Soviet people was played by wages. It was the main lever of material incentives for the population to work. Its changes directly affected the well-being of the region's residents, as wages were the main source of livelihood for the Donbass population. The main component of the salary was the tariff rate. The authorities systematically reviewed the system of rates and salaries, believing that this would help achieve the main goal - to ensure the optimal share of the tariff part in wages. The search for the most rational ways to create an effective system of material remuneration of workers in the 1960–80s continued quite actively. In general, wages in the country were regulated mainly by the state, market mechanisms were not involved in this process. Much attention is paid to the legislative justification of the formation and changes in the system of remuneration of their labor. In particular, the relevant resolutions of the Central Committee of the CPSU, the Council of Ministers of the USSR and the Ukrainian SSR, decisions of the Plenums of the Central Committee, local authorities, etc. are traced. On the basis of the above documents, the level of salaries of agricultural workers, the procedure for calculating various types of surcharges and bonuses, their differences in the years and main positions under study are analyzed. For almost the entire period under study, there has been a relentless search for optimization of wages in rural areas, but this search has had almost no effect on a significant improvement in the living standards of peasants. Different forms of wage distribution are also considered, salaries of management and agricultural specialists are analyzed and compared. The aspect of the existence of homesteads as a means of additional income is studied. The author gives a generalized description of the changes in the system of remuneration of rural workers during 1965 – 1985, following it from archival materials. The main attention is paid to the shortcomings in the system of wages in agriculture, reveals the unfair distribution of monetary expenditures on the wage fund.

Keywords: salary, Donetsk region, Luhansk region, agriculture, optimization, salary.